

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

29|1·2024

Založba ZRC

LJUBLJANA 2024

Acta historiae artis Slovenica, 29/1, 2024

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History
ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition) **ISSN 2536-4200** (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by
ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher
Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief
Katarina Mohar

Uredniški odbor / Editorial board
Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board
Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo), Hellmut Lorenz (Wien),
Milan Pelc (Zagreb), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing
Oliver Currie, Darja Gabrovšek Homšak

Celostni strokovni in jezikovni pregled / Expert and language editing
Blaž Resman

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout
Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address
Acta historiae artis Slovenica
Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija
ahas@zrc-sazu.si; <https://ojs.zrc-sazu.si/ahas>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in
Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA, DOAI

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €
Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €
Letna naročnina za študente in dijake: 25 €
Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact
Založba ZRC
Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija
E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.
AHAS is published with the support of the Slovenian Research and Innovation Agency.

Tisk / Printed by
Naklada / Print run: 400

Revija AHAS je takoj po izidu prosto dostopna pod pogoji licence CC BY.
To ne velja za slikovno gradivo, označeno z znakom © in imenom lastnika avtorskih pravic.

AHAS Journal is freely available immediately upon publication under the terms of the CC BY licence.
This does not apply to images marked with the © symbol and the name of the copyright holder.

»Napis« o ustanovitvi Kopra v koprskem statutu: kratka zabeležka

Gregor Pobežin

Izr. prof. dr. Gregor Pobežin, ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana,
Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, Titov trg 5, SI-6000 Koper,
gregor.pobezin@zrc-sazu.si / gregor.pobezin@fhs.upr.si, ORCID-ID: 0000-0002-3418-9767

Izvelek:

»Napis« o ustanovitvi Kopra v koprskem statutu: kratka zabeležka

1.01 Izvirni znanstveni članek

Članek na podlagi doslej znanih, a še neobdelanih arhivskih virov dopolnjuje ugotovitve, povezane s problematiko napisa o ustanovitvi Kopra, ki ga moramo po vsej verjetnosti šteti za nepristnega. Medtem ko mu je vrsta humanističnih zgodvinopiscev še pripisovala zgodovinsko težo, je že vsaj v zgodnjem 17. stoletju obveljalo mnenje, da gre za epigrafsko potvorbo. Sumljivo je vsaj to, da večina teh avtorjev napisa ni videla; večinoma ga citirajo v rahlo prilagojenih verzijah, omenjajo pa njegov zapis v koprskem (justinopolitanskem) statutu iz leta 1423. Vse do nedavnega te trditve ni bilo mogoče preveriti, članek pa na podlagi novih pridobitev in ugotovitev dopolnjuje stanje raziskav na temo tega enigmatičnega (psevdo)napisa.

Ključne besede: napis o ustanovitvi Kopra, epigrafika, zgodnji novi vek, statut Justinopolisa, Filippo della Torre

Abstract:

The "Inscription" on the Founding of Koper in the Statute of Iustinopolis: a Brief Note

1. 01. Original scientific article

The article, utilizing previously known but unstudied archival sources, builds on existing research on the problematic inscription relating to the founding of the city of Koper, which is likely to be inauthentic. Although several humanist historiographers accorded it historical significance, by the early 17th century, the view that it was an epigraphic forgery had come to prevail. It is notable that most of these authors had not personally examined the inscription, which they quote in slightly altered versions, yet they referenced it in the (Justinopolitan) Statute of Koper of 1423. Until recently, this assertion could not be substantiated; however, this article, which is based of new discoveries, contributes significantly to our current understanding of this enigmatic (pseudo)inscription.

Keywords: inscription on the foundation of Koper, epigraphy, Early Modern period, Statute of Iustinopolis, Filippo della Torre

Končno spolnjujem obljubo, ki sem jo dal prevzvišenemu gospodu, da vam namreč pošljem napis iz Justinopolisa z opažanji, ki kažejo na njegovo nepristnost. Posebej moram dodati, da [ta opažanja] služijo zgolj za vašo rabo; nikakor ne želim omalovaževati tako imenitnega spomenika, ki prispeva k slavi vaše presvetle domovine. Prav zato ga, kakor sem prevzvišenemu gospodu že povedal, v svoji knjigi nisem upošteval ...

Citat, s katerim pričenjamo to skromno razpravo, je uvod v kratko spremno pismo škofa iz Adrie, polihistorja Filippa della Torreja (1657–1717; škof v Adrii 1702–1717), naslovljeno na grofa Antonia Sabinija, *consultore in iure*¹ iz Justinopolisa.² Priloženo je bilo *razpravi o kamnu iz Kopra (Dissertazione di Monsignor Torre Vescovo di Adria sopra Lapide di Capodistria)*,³ datirani s 23. marcem 1714. Preden se posvetimo glavnemu predmetu della Torrejeve razprave, velja na kratko povzeti glavne poudarke njegovega pisma, ki deluje precej diplomatsko in na vsaj enem mestu tudi nekoliko izmuzljivo: sam zaradi prostorske stiske napisa v svoji knjigi ni upošteval, kajti o vladavini Justina II. in njegovih konzulatih piše le na kratko (*mentre mi cadeva tanto in accorcio nel discorrere dell'imperio e de consolati di Giustino*);⁴ napis je raje povsem izpustil, da bi se izognil povzročanju hude krvi (*la ho piuttosto trasandata che (?) far cosa la quale potesse recarle dispiacere e offendere la citta*); vendar pa lahko vsakdo o zadevi sam presoja, kakor se mu zdi prav (*qualunque in presente materia sia libero ad ognuno il dire la sua opinione*), zato naj tudi *vaša gnada* (*vostra signoria illustrissima*) presodi o teži argumentov v priloženi študiji.

Diplomatski ton della Torrejevega pisma je, kakor bomo videli, povsem upravičen, zlasti zgovorno pa je njegovo izogibanje obravnavi napisa v relevantnih poglavjih »O začetkih Justinove vladavine« in »O Justinovih dveh konzulatih«,⁵ kajti pri napisu, ki ga obravnava, je prav njegovo zgodovinsko ozadje ena njegovih najbolj spornih točk.

V dokumentu, ki ga je della Torre poslal Antoniu Sabiniju, je na osmih straneh in pol podrobno obravnavan napis, ki ga moramo glede na vse, kar vemo o njem do sedaj,⁶ obravnavati kot »psevdo-napis«. Njegova vsebina govori o ustanovitvi in (mitološki) zgodovini mesta Justinopolis oziroma današnjega Kopra, zato je tu smiselno omeniti še en napis, ki pa se nahaja na osrednjem trgu v Kopru, današnjem Titovem trgu, na pročelju t. i. Pretorske palače tik pod kipom Justicije. Ta napis v devetih daktilskih šestercih govori o ustanovitvi Kopra⁷ in se sklicuje na ime Egida (*Aegida*) – v tej obliki se

¹ Gl. Barzazi, "I consultori," 179–80.

² Gl. Stankovich, *Biografia*, 267.

³ Pokrajinski arhiv Koper (PAK), 6 Komuna Koper / Comune di Capodistria / Città di Capodistria 1332–1812, 6. 1. Majerjev dodatek (appendice) 1521–1868, Appendice, t. e. 5, a. e. 60g. Za pomoč pri analizi della Torrejeve razprave se moram zahvaliti vrsti imenitnih kolegic in kolegov: kolegici dr. Deborah Rogoznica iz PAK se zahvaljujem, da me je na razpravo opozorila; direktorici PAK mag. Nadi Čibej se zahvaljujem za digitalizat razprave in za dovoljenje, da lahko dele razprave objavim; obema se zahvaljujem za navdušenje, s katerim pospremita vsako takšno odkritje. Kolegici Karin Bernardi, mag. zgod., se zahvaljujem za pomoč pri transkripciji della Torrejevega spremnega pisma, ki je za razliko od izjemno lično napisane razprave mestoma dokaj slabo čitljivo.

⁴ Della Torre, *De annis*.

⁵ Della Torre, *De annis*, 103–71.

⁶ Gl. Pobežin, "Latine," 82–84.

⁷ *Palladis Actae fuit hoc memorabile Saxum / Effigies quondam, dum Urbs haec Aegida maneret, / aut Capris ex diva sic tum de pelle vocata ...* Gl. Pobežin, "Latine," 84; Pobežin, "Epigrafska dediščina," 30–32. O tem napisu bo sicer mogoče končno presojo podati šele, ko bodo morda znani kakšni podatki iz naročniških knjig; dotlej smo svoje sklepe prisiljeni oblikovati na podlagi formalnih neujemanj, denimo specifične pisave (prim. Kloos, *Uvod v*

pojavi mesto v severni Istri pri Pliniju Starejšem⁸ – ter navezuje etimologijo imena *Capris* na grški izraz *aigís* (αἰγίς), ki pomeni kozjo kožo oziroma (Zevsov ali Atenin) ščit. V sedmem verzu (*inde a Iustino, tum Iustinopolis ultro*) smiselno povezuje toponim Justinopolis z imenom cesarja Justina II.

Toda če je napis na pročelju Pretorske palače vsaj mogoče preučevati *in situ* v vseh njegovih (morebitnih) formalnih nedoslednostih, smo vsaj zaenkrat prisiljeni domnevati – in verjeti nekatere preučevalcem, kot sta denimo nizozemski politik in polihistor Gisbert Cuper (1644–1716) in koprski polihistor Gian Rinaldo Carli (1720–1795) –, da napisa, o katerem v svoji razpravi govori della Torre in ga citira vrsta zgodovinarjev, nikoli ni zares bilo.⁹ Napis se v obliki, v kakršni ga poznamo (!), glasi:

D. N. CAES. IUSTINUS P. SAL. FELIX PIUS
INCLITUS AC TRIPHATOR SEMPER. AUG.
PONT. MAX. FRANC. MAX. GOTTH. MAX.
VANDALIC MAX. COS. IIII TRIB.
VII. IMP. V CONSPICUAM HC
AEGIDIS INSULAM INTIMA
ADRIATICI MARIS COMMODISS.
INTERIECTAM VENERANDAE
PALLADIS SACRARI
QUONDAM, & COLCHID
ARGONAVTARVM
PERSECVTOR
QVIETEM.
OB GLORIAM. PROPAGANDAM. IMP S. C. IN VRBEM
SVI NIS. EXCELLENTISS. NVNCVPANDAM.
HONESTISS P.P.P. DESIGNAVIT.
FUNDAUIT CIVIBUS RO.PO.Q.
ET GENTE HONESTISS.
REFERTAM.¹⁰

epigrafiko, zlasti 130 in nasl.; gl. tudi Morison in Barker, *Politics and Script*, zlasti 197–263) in specifične metrične forme (prim. Norberg, *An Introduction*, zlasti 58 in nasl.).

⁸ NH 3, 129: *Oppida Histriae civium Romanorum Aegida, Parentium, colonia Pola quae nunc Pietas lulia, quondam a Colchis condita. Abest a Tergeste CV milia. Mox oppidum Nesactium et nunc finis Italiae fluvius Arsia.*

⁹ O Cuperjevi analizi napisa gl. Pobežin, "Gisbert Cuper."

¹⁰ V razvezani obliki (poudarki dodani): *D[ominus] n[oster] Caes[ar] Iustinus P. Sal. felix, pius, inclitus, ac triumphator semper. Augustus. Pont[icus] Max[imus], Franc. Got[thicus] Max[imus], Vandal[icus] Max[imus], Co[n]s[ul] IV, Tribun[us] VII, Imp[erator] V. Conspicuam ha[n]c Aegidis Insulam intima Adriatici Maris commodiss[i]me interiectam Venerandae Palladis Sacrariu[m] quondam, & Colchidum Argonautarum persecutor[um] quietem, ob gloriam propagandam Imp[er]ii S[enatus] C[onsultu] in urbem sui no[m]inis excellentiss[imi] nuncupandam honestiss[ime] P[ublica] P[ecunia] P[onendam] designavit, fundavit Civibus Ro[manis] Po[populo] Q[ue] & gente honestiss[ima] refertam.* Prevod: Naš gospod, cesar Justin, srečni, usmiljeni in blagohotni, vedno vzvišeni zmagovalci nad pontskimi ljudstvi, Franki, Goti in Vandali, štirikrat konzul, sedemkrat tribun in petkrat imperator, je ta lepi Egidin otok, tako srečno umaknjen v skrajni zaliv Jadranskega morja, ki je bil nekoč Paladino svetišče in pribežališče Kolhijcev, preganjalcev Argonavtov, namenil po sklepu senata in v večno slavo imperija za mesto, ki ga je dal na javne stroške postaviti in po svojem presvetlem imenu imenovati; ustanovil ga je za prebivalce in ljudstvo Rima in ga namenil poštenim ljudem.

Napis, ki je sporen tako po epigrafski kakor tudi po zgodovinski plati,¹¹ poleg sklicevanja na toponim Egida (*Aegida*) tematizira še en pomemben element iz grške mitologije, in sicer mit o Argonavtih, ki jih na Koper s pomočjo močno instrumentaliziranega mitološkega kalka implicitno naveže prek zgodbe o zasledovalcih Argonavtov iz Kolhide, ki se po neuspehu (ni jim uspelo ujeti Jazona in Medeje) niso upali vrniti domov.¹²

Toda čeprav je napis s svojimi epigrafskimi in zgodovinskimi nedoslednostmi ter sugestivnimi literarnimi reminiscencami že zgodaj postal predmet živahnih razprav, kakršna je tudi della Torrejeva, se tu osredotočamo na drug aspekt, in sicer na njegovo transkripcijo ter literarno tradicijo. Della Torrejev prepis napisa (sl. 1) se v nekaterih (nezanemarljivih) podrobnostih razlikuje od naše transkripcije: izpustil je izraz *inclitus* v drugi vrstici, poleg tega tudi ni upošteval abreviatur in ligatur, zato se nam upravičeno postavlja vprašanje, po kateri predlogi je delal: vsekakor je smiselno domnevati, da ga je videl zgolj v prepisu.¹³ A čigavem?

Il primo che produsse questa iscrizione, fù Raffaello Volaterrano ... Della Torre se napisa ni lotil kot izviren mislec: v svoji razpravi se je v veliki meri naslonil prav na Cuperjevo delo *Harpocrates* in povzel njegove argumente, ki dokazujejo, da je napis potvorba (*tutta l'iscrizione sospettissima di falsa et inventata negli ultimi secoli. Tale l'ha riputata il signor Gisberto Cuperi celebre letterato Olandese ancor vivente ...*). V začetku razprave je na neki način odprl edino smiselno vprašanje, in sicer vprašanje literarne tradicije: s sklicevanjem na humanističnega zgodovinopisca Raffaeleja Maffeijsa Volaterrana¹⁴ tudi della Torrejev morebitni vir postane jasnejši: Volaterrano napis, za katerega pravi (4,114–115), da ga je še mogoče prebrati (*antiqua inscriptio quae adhuc ibi legitur*), prinaša v identični obliki.¹⁵

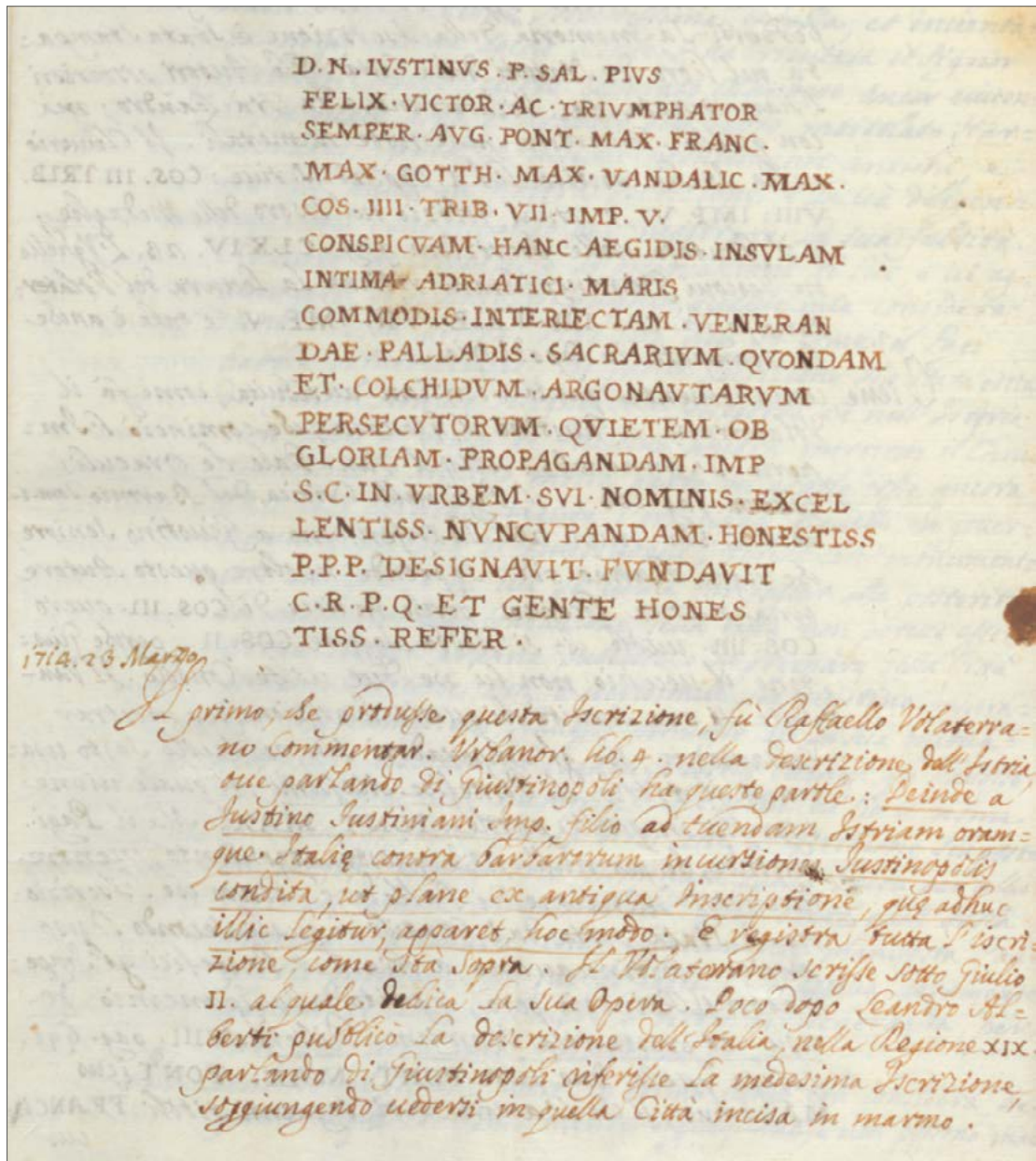
¹¹ Cuper, *Harpocrates*, 244–45; Pobežin, "Latine," 82–84. Napis je citiralo veliko avtorjev (prim. Alföldy in Mommsen, *Corpus*, 4); po Carlijevih besedah sodeč ga vsaj leta 1611, ko je svoje delo izdal Manzuoli, ni bilo mogoče najti (Carli, *Delle antichità*, 104). V *Corpus Inscriptonum Latinarum* je napis smiselno uvrščen med *falsae* (*inscriptio-nes*) – potvorjene napise.

¹² Mit o Kolhijcih kot ustanoviteljih Pulja se pojavi mdr. pri Strabonu (63/64 pr. Kr. – 24 po Kr.): *Pola je bila zgrajena v zalivu v obliki pristanišča, ki ima rodovitne otočke, primerne za pristajanje ladij. Ustanovili so ga antični Kolhijci, ki so zasledovali Medejo; ker niso izvršili naročenega jim dela, so se sami obsodili na izgnanstvo*. Topos, ki ga zasledimo tudi pri Pomponiju Meli (2,57: *sinus Polaticus et Pola, quondam a Colchis, ut ferunt, habitata*; o tem gl. Zlobec, "Poročila," 26–28), v napisu odzvanja skoraj dobesečno: ἡ δὲ Πόλα ἰδρυται μὲν ἐν κόλπῳ λιμενοειδεῖ νηϊδίᾳ ἔχοντι εὐορμα καὶ εὐκαρπα, κτίσμα δ' ἐστὶν ἀρχαίων Κόλχων τῶν ἐπὶ τὴν Μῆδειαν ἐκπεμφθέντων, διαμαρτόντων δὲ τῆς πράξεως καὶ καταγόντων ἑαυτῶν φυγῇ (str. 5,1,9) = *conspiciam hanc Aegidis insulam intima Adriatici maris commodissime interiectam ... Colchidum, Argonautarum persecutorum, quietem*. Idejo o Kolhijcih kot ustanoviteljih Kopra so intenzivno povzemali pisci od P. P. Vergerija st. naprej, denimo P. Coppo (*Del sito de L'istria*), G. Muzio, G. Vida, N. Manzuoli idr. (gl. Zudič Antonič, *Storia*, 73 in nasl., 117 in nasl. ter 132 in nasl.).

¹³ Epigrafski aspekti napisa so bili tudi predmet intenzivnih epistolarnih izmenjav. O pristnosti napisa je dvomil že filolog in polihistor Christoph Adam Ruprecht iz Altdorfa (1612–1647), ki je svoje dvome izrazil v korespondenci z znanim nemškim filologom Thomasom Reinesom (1587–1667) – prim. Cuper, *Harpocrates*, 245 (o Cuperju in njegovih korespondenčnih mrežah gl. Chen, "Politics & Letters"). Vse to – in še več (prim. Cuper, *Harpocrates*, 245–46) – omogoča, da pritrdimo Carlijevemu sklepu, da napis, ki naj ga že leta 1611 ne bi bilo več mogoče nikjer prebrati (Carli, *Delle antichità di Capodistria*, 104), sploh nikoli ni obstajal.

¹⁴ Raffaello Maffei "Volaterranus" (1451–1522) in njegovo temeljno delo *Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII* (izšlo prvič v Rimu leta 1506).

¹⁵ Tudi Maffei je bil po Mommsnovih besedah (Alföldy in Mommsen, *Corpus*, 4) odvisen od literarne (rokopisne) tradicije: *Primus qui titulum referat Felicianus est in solo cod. Veronensi n. 22; praeterea ex auctoribus saec. XV habent Ferrarinus cod. Reg. f. 101 ... Ab his omnino pendent posteriores Raph. Volaterranus comm. urb. lib. 4 (p. 43 ed. Basil. 1530); Manutius ... Manzuoli Istr. 1611 et arch. Triest. 3, 204 ex Volaterrano et Albertio ... Kandler inscr. n. 456, quorum plerique recte damnaverunt*.

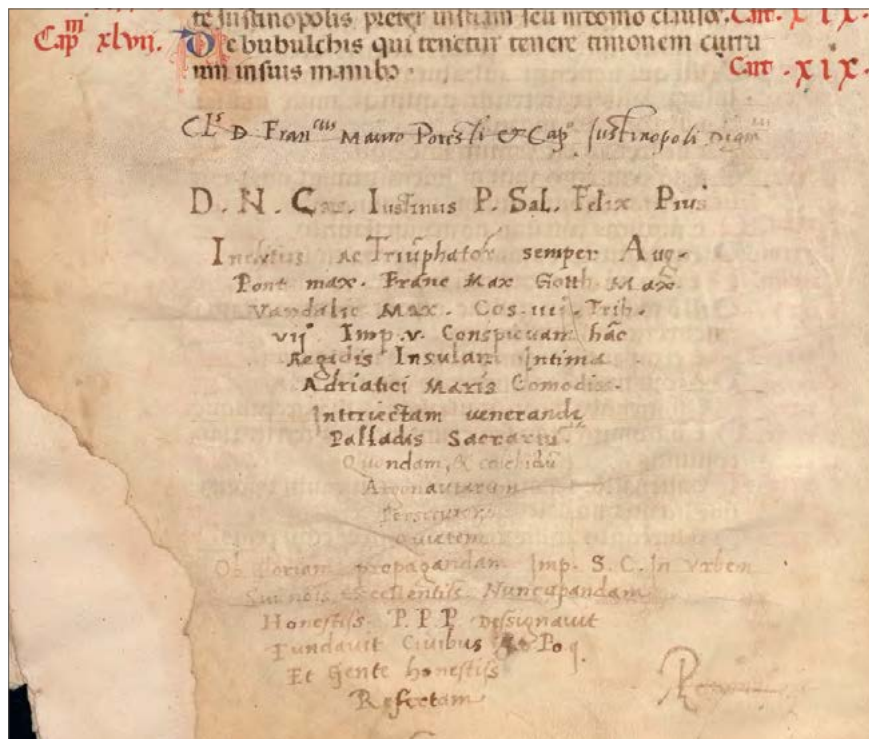

1. Prva stran della Torrejeve razprave o koprskem napisu (© Pokrajinski arhiv Koper)

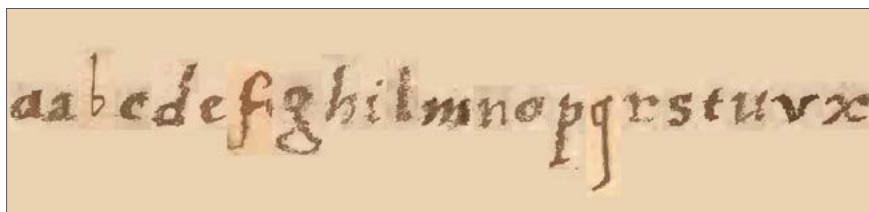
Za nas pomemben zasuk predstavlja delo koprskega škofa Paola Naldinija »Cerkveni krajepis«,¹⁶ v katerem se nam avtor pokaže kot razmeroma vnet zbiratelj epigrafskih spomenikov (s poudarkom na zgodnjenovoveških), pri čemer posebej izpostavi, da je vsebino kakega napisa prepisal natančno tako, kot je vklesan v marmorju (come già ce scolpita nel marmo).¹⁷ Tudi Naldini v prvi

¹⁶ Naldini, *Corografia ecclesiastica*; Naldini, *Cerkveni krajepis*. Delo je prvič izšlo leta 1700, zato ni izključeno, da je della Torre – Naldinijev sodobnik (službovala sta v istem obdobju) – vedel tudi za to delo ali pa je zanj vedel vsaj Antonio Sabini, na katerega sta naslovljena della Torrejevo pismo in študija.

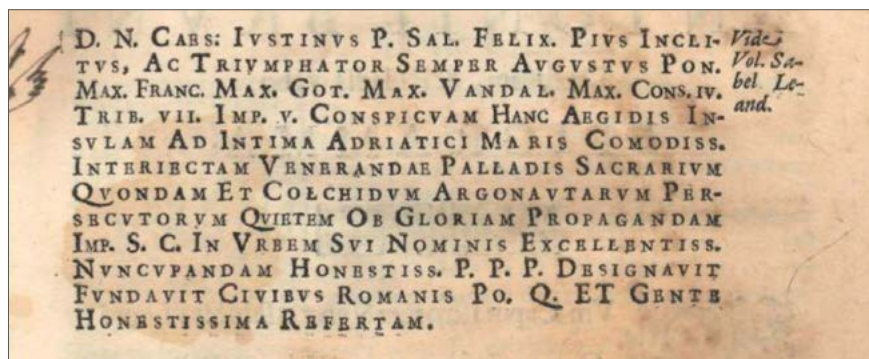
¹⁷ Tako v primeru napisa v spomin na Pietra Paola Zarottija v 2,1 (gl. Naldini, *Cerkveni krajepis*, 118).

2. Napis v koprskem statutu iz leta 1423 (Liber statutorum Civits; Iustins)

3. Alfabet napisu v koprskem statutu iz leta 1423 (slika: Gregor Pobežin)

4. Napis v tiskanem izvodu koprskega statuta iz l. 1668.

Opazna je epigrafska intervencija v predpredzadnji vrstici izvornika: abreviatura Ro(manis) je razvezana.

knjigi svojega »Krajepisa«, tj. v poglavju »Nastanek in ustroj svete Cerkve v Kopru«, citira napis o ustanovitvi Kopra (prav tako citira tudi »Atenin napis« na pročelju Pretorske palače), in sicer ga povzema, »kakor je natisnjen v mestnem statutu« (*quale anco nel Marmo fù anticamente incisa, ed oggi nello Statuto della Città impressa*). Toda čeprav se sklicuje na številne druge pisce, ki napis prav tako povzemajo, ga Naldini citira v naši transkripcijski obliki in ne v verziji, ki jo beremo pri Meffeiju ali pri della Torreju.¹⁸ Kdo je imel prav?¹⁹

Na to vprašanje vse do nedavnega nismo mogli podati zanesljivega odgovora (v spet nekoliko drugačni obliki ga citira tudi Mommsen), kajti pomembne Naldinijeve trditve, da je napis, ki ga obravnavamo, *natisnjen v mestnem statutu*, ni bilo mogoče preveriti. V tiskani verziji statuta iz l. 1668 (po kateri bi lahko delal Naldini) napis sicer res obstaja, a šele vpogled v nedavno pridobljen dokument nam je končno ponudil odgovor na prej zastavljeno vprašanje o "pravi" verziji napisa.²⁰

Na šesti strani statuta (oziroma 3/2 po izvirni paginaciji) se namreč tik pod kazalom oziroma seznamom posameznih členov zares nahaja na roko napisan »napis« o ustanovitvi Kopra, in sicer v obliki, ki smo jo razvezali zgoraj. Za razliko od statuta, ki je napisan v zelo lepi rubricirani gotici, je napis v rahlo nagnjeni humanistični kurzivni minuskuli s precej značilnimi oblikami, tj. enodelnim *a* (v dveh primerih je tudi zgoraj odprt), dolgim *s*, ki sega pod spodnjo črto (vendar je rabljen zelo nedosledno oziroma skoraj izključno v kombinaciji z navadnim *s* ali *t*),²¹ dolgim *f*, ki sega pod črto, *g* z zanko, ligaturo za *ct*, *st* in *et* itn.²² Stebla črk so podaljšana, da segajo bodisi nad črto bodisi pod njo (npr. *b*, *d*, *p*, *q*, *I*). Verzalke imajo lepo zaključene serife. Skratka, pisava se zdi kot tipična neformalna knjižna pisava, značilna za humaniste poznega 15. in 16. stoletja.²³

Nad napisom je (z drugo roko?) pripisana vrstica *Cl(arissimu)s Dominus Franciscus Maurus Potestas et Capitaneus Iustinopoli Dignus*, pod napisom je na desni strani dopisana še ena, žal nečitljiva beseda (podpis?). Če se omemba imena *Franciscus Maurus* nanaša na podestata Francesca Maura, nam to morda pomaga nekoliko zožiti okno nastanka napisa: Francesco Mauro je bil podestat v Kopru leta 1558. Vendar pa se vsaj na prvi pogled pisavi preveč razlikujeta, da bi šlo za zanesljiv podatek.

Zaenkrat lahko z gotovostjo ugotovimo le, da nam oblika pisave napisa, katerega vsebina in epigrafske nedoslednosti sicer razodevajo njegovo nepristnost, morda pomaga postaviti *terminus post quem*: glede na videno se zdi nemogoče, da bi nastal prej kakor v zadnjih desetletjih 15. ali v prvi polovici 16. stoletja.²⁴

¹⁸ Nota bene: tudi Carli v svoji razpravi iz leta 1743 citira Volateranovo / della Torrejevo verzijo napisa (Carli, *Delle antichità*, 98).

¹⁹ Naldiniju sem v zvezi s tem napisom nekoč neupravičeno očital naivnost (Pobežin, "Latine," 86). Novi podatki, objavljeni v tem članku, nas silijo v povsem nasproten sklep: da je bil tako rekoč edini, ki je vestno preveril razpoložljive vire.

²⁰ V reškem prepisu statuta napisa ni; statut iz leta 1423, ki so ga leta 1940 odpeljali v Italijo, pa smo dobili na vpogled šele prav pred kratkim (gl. Lonza, *Koparski statut*, 17; gl. tudi Margetič, Darovec in Jovan, *Statut koprškega komuna*).

²¹ Prim. Ullman, *The Origin*, 184 (sl. 65).

²² Gl. Zamponi, "La scrittura," 476.

²³ Kloos, *Uvod v epigrafiko*, 160–61.

²⁴ Članek je nastal kot plod raziskav v okviru projekta *Koprska Pretorska palača: podoba, pomen in namen* (J6-2588) in programa (Nova) *Kulturna zgodovina intelektualne dediščine: Slovenski historični prostor v evropskem kontekstu* (P6-0440), ki ju financira ARIS – Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Alföldy, Geza, in Theodor Mommsen. *Corpus inscriptionum Latinarum 5,1: Inscriptiones Galliae Cisalpinae latinae, Inscriptiones regionis Italiae decimae comprehendens*. Berlin, 1872.
- Barzazi, Antonella. "I consultori 'in iure.'" V *Storia della cultura veneta 5,2: Il Settecento*, uredila Girolamo Arnaldi in Manlio Pastore Stocchi, 179–99. Vicenza: Neri Pozza, 1986.
- Carli, Gian Rinaldo. *Delle antichità di Capodistria: Ragionamento, in cui si rappresenta lo stato suo a'tempi de' Romani, e si rende ragione della diversità de'suoi nomi*. Venezia, 1743.
- Chen, Bianca. "Politics & Letters: Cuper as a Servant of Two Republics." V *Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, uredila Marika Keblusek in Badeloch Vera Noldus, 71–93. Leiden: Brill, 2011.
- Cuper, Gisbert. *Harpocrates, sive explicatio imagunculae argenteae perantiquae; quae in figuram Harpocratis formata representat Solem: Ejusdem monumenta antiqua inedita [...]*. Trajecti ad Rhenum: 1687.
- Della Torre, Filippo. *De annis imperii M. Aurelii Antonini Elagabali, et de initio imperii ac duobus consulatibus Iustini Junioris*. Patavii, 1713.
- Kloos, Rudolf. *Uvod v epigrafsko srednjega in zgodnjega novega veka*. Ljubljana: Založba ZRC, 2024.
- Liber statutorum Civitis Iustins*. Koper: Pokrajinski muzej, Pokrajinski arhiv, 2023.
- Lonza, Nella. *Koparski statut: Pravni i povijesni itinerar / Koprski statut: Pravni in zgodovinski itinerarij / Lo statuto di Capodistria: Un itinerario giuridico e storico*. Koper: Pokrajinski muzej, Pokrajinski arhiv, 2023.
- Margetič, Lujo, Darko Darovec in Devana Jovan. *Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668 / Statuto del comune di Capodistria del 1423 con le aggiunte fino al 1668*, uredil Lujo Margetič. Koper: Pokrajinski arhiv, Rovinj: Center za zgodovinske raziskave, 1993.
- Morison, Stanley, in Nicolas Barker. *Politics and Script: Aspects of Authority and Freedom in the Development of Graeco-Latin Script from the Sixth Century BC to the Twentieth Century AD*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Naldini, Paolo. *Cerkveni krajepis ali Opis mesta in škofije Justinopolis, ljudsko Koper*. Uredil Darko Darovec. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče RS, Škofija, 2001.
- Naldini, Paolo. *Corografia ecclesiastica o' sia Descrittione della citta, e della diocesi di Giustinopoli, detto volgarmente Capo d'Istria*. Venezia, 1700.
- Norberg, Dag. *An Introduction to the Study of Medieval Latin Versification*. Washington: Catholic University of America Press, 2004.
- Pobežin, Gregor. "Epigrafska dediščina na pročelju koprške Pretorske palače: Stanje raziskav in nekaj predlaganih rešitev za nadaljnje delo." V *Litterae, picturae titulique: Pričevanja, teksti in konteksti / Testimonianze, testi e contesti*, 13–42. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2023.
- Pobežin, Gregor. "Gisbert Cuper." V *Pogled od zunaj na slovenski jezik, prostor in kulturo: V zgodovinski perspektivi*, uredila Neža Zajc, 27–34. Ljubljana: Založba ZRC, 2017.
- Pobežin, Gregor. "Latine quae scripserit Paulus Naldini – nekaj opazanj o prispevkih k Naldinijevi *Corografia ecclesiastica* v latinskem jeziku." V *Eremita doctus – episcopus Iustinopolitanus Paulus Naldini (1686–1713): Zapuščina koprškega škofa Paola Naldinija*, uredila Vesna Kamin Kajfež, 75–90. Koper: Škofija, Ognjišče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2014.
- Stancovich, Pietro. *Biografia degli uomini distinti dell'Istria III*. Trieste, 1829.
- Ullman, Berthold Louis. *The Origin and Development of Humanistic Script*. Roma: Edizioni di storia e letteratura, 1960.

Zamponi, Stefano. "La scrittura umanistica," *Archiv für Diplomatik* 50 (2004): 467–504.

Zlobec, Barbara. "Poročila antičnih geografov o severnem Jadranu." *Zgodovinski časopis* 53, št. 1 (1999): 11–32.

Zudič Antonič, Nives. *Storia e antologia della letteratura italiana di Capodistria, Isola e Pirano*. Koper: Italijanska unija, 2014.

The "Inscription" on the Founding of Koper in the Statute of Iustinopolis: a Brief Note

Summary

The paper discusses the authenticity of an inscription that has been the subject of historical and epigraphic scrutiny since at least the early 1600s. It concludes, consistent with existing arguments, that the inscription is likely a historical fabrication, as evidenced by inconsistencies in its epigraphic and historical details. This conclusion is drawn from a thorough analysis of historical sources, transcriptions as well as the physical attributes of the inscription. What remained to be established was: when did this later epigraphic fabrication take place? Until very recently, this question has proved difficult to answer.

At least two inscriptions commemorate the founding of Iustinopolis (modern-day Koper). One is visibly mounted on the façade of the Praetorial Palace, overlooking Titov trg ("Tito square"), and extols the city's mythological past in nine dactylic hexameters. The other, a supposedly historical inscription, was arguably never seen "in situ", a suspicion echoed by scholars from Gisbert Cuper to Gian Rinaldo Carli. The *Corpus Inscriptionum Latinarum* classifies it among the *falsae*.

It was recognized as such by, among others, the Bishop of Adria Filippo della Torre (1657–1717). In his *Dissertazione di Monsignor Torre Vescovo di Adria sopra Lapide di Capodistria*, likely prepared for Count Antonio Sabini from Iustinopolis, della Torre adhered to Cuper's views. However, the most intriguing aspect of della Torre's work is the *literary tradition*: the version of the inscription he copied differs from the currently known version.

The inscription's historical context is its most contentious aspect. Detailed epigraphic and historical assessments suggest that it is a pseudo-inscription, possibly a humanist forgery, that might never have existed in a physical form. Linking the city's name, Justinopolis, to Emperor Justin II as well as the mythological associations with the Argonauts to Aegidia (the name of an ancient settlement at the same location), the inscription was given historical weight by historians from Biondo to Manzuoli. Closer examination reveals that these authors likely copied the same version of the inscription, creating a literary tradition diverging from the one actual source: the statute of Iustinopolis from 1423. However, the recent accessibility of the original 1423 statute provides new key evidence, based on its epigraphic style, indicating that the controversial inscription likely originated no earlier than the first half of the 16th century.